

1906-ci ilin 7 aprel günü Azərbaycan ədəbi, ictimai mühitində mühüm hadisəyə çevrilən satirik jurnalın "Molla Nəsrəddin" in təməl daşı qoyuldu. Həyatını xalqına həsr edən Cəlil Məmmədquluzadə satirik ruhlu "Molla Nəsrəddin" lə sözünü deməyə tələsib, çox kəskin çıxışları ilə xalqın müdafiəcisinə çevrildi. Həcmi kiçik formatda olan "Molla Nəsrəddin" in çapı həftədə bir dəfə nəzərdə tutulmuşdur. Program səciyyəvi baş məqalədə isə Molla Nəsrəddin üzünü doğma xalqına tutub söyləyirdi: "Sizi deyib gəlmışəm, ey mənim müsəlman qardaşlarım, o kəsləri deyib gəlmışəm ki, söhbətimi xoşlamayıb bəzi bəhanələr ilə məndən qaçıb gedirlər, məsələn, fala baxdırmağa, it boğuşdurmağa, dərviş nağılına qulaq asmağa, hamamda yatmağa və qeyri bu növ vacib əməllərə. Çünkü hükəmalar buyurublar: sözünü o kəslərə de ki, sənə qulaq vermirlər".

Ötən əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni mühitində əlamətdar hadisələrdən birinə çevrilən "Molla Nəsrəddin" jurnalının ilk nömrəsinin işıq üzü görməsi böyük əks-səda doğurdu. Cəlil Məmmədquluzadə və Ömər Faiq Nemanzadə 1906-ci il fevralın 21-də Tiflis gubernatoruna əriże ilə müraciət edərək "Molla Nəsrəddin" adlı satirik-yumoristik jurnal çıxarmasına icazə istədi. Bu təşəbbüsü

“O kəsləri deyib gəlmışəm ki...”

119 il əvvəl "Molla Nəsrəddin" zamanının güzgüsünə çevrildi

o zaman Qafqazda Rusyanın digər yerlərdə çıxan Azərbaycan, rus və tatar qəzetləri bəyəndi, bu barədə xəbərlər yaydılar. "İrsad", "Həyat", "Tərcüman", "Vozrojdeniye", "Kaspi", "Baku", "Novoye obozreniye", "Kavkazskoye utro", "Na povo-rote" qəzetləri "Molla Nəsrəddin"i çıxarmaq təsəbbüsü barədə oxuculara xəber verdilər.

**"MOLLA NƏSRƏDDİN"
BİR NEÇƏ MƏNİM ƏZİZ
YOLDAŞLARIMIN QƏLƏMLƏRİNİN
ƏSƏRİNİN MƏCMUASI DİR Kİ..."**

"Molla Nəsrəddin" jurnalının yaradıcısı və redaktoru olan Cəlil Məmmədquluzadə bu nəşri ilə insanları qəflət yuxusundan oyatmağa çalışırdı. Mirzə Cəlil "Molla Nəsrəddin"də əsas sima, məsləhətçi və böyük yoldaş idi. Ədib özü bu barədə yazır: "Molla Nəsrəddin" tek bir nəfər müəllifin əsəri deyil. "Molla Nəsrəddin" bir neçə mənim ezziz yoldaşlarımın qələmlerinin əsərinin məcmuəsidir ki, mən də onların ancaq aqsadqal voldasıvam".

Jurnalın 7 aprel tarixli ilk sayında Mirzə Cəlilin "Molla Nəsrəddin" imzası ile "Tiflis 7 aprel" sərlövhəli baş məqaləsi, "Məcmuəmizə müşteri olanlara nəsihat", "Molla Nəsrəddinin teleqramları", "Bilməli xəbərlər", "Dəllək", "Atalar sözü" və digər yazılar, həmçinin 4 müxtəlif karikatura və bir neçə elan dərc olundu. Zamanla üz-üzə dayanan "Molla Nəsrəddin" jurnalının ilk sayının işıq üzü görməsindən çox keçmedi ki, dövrün maarifpərvər, işıqlı ziyanlıları onun etrafına cəm olaraq, yaradıcılıq nümuneləri ilə jurnalın fəallarına çevrildilər. Jurnalın nəşrine qədər artıq qələminin, iti zəkasının hökmü ilə parlaq səhifələr yaranan Cəlil Məmmədquluzadə ədəbi mühitdə möhürüն vurmuş, hekayə, povest, allegorik, eləcə də, dram əsərləri ilə Azərbaycanın yaşantlarını əks etdirən mövzularla çıxış etmiş, xalqın sevimlisinə çevrilən ziyanlılar-

dan biri olmuşdur. Məhəmmədhəsən əmilərin, novruzəlilərin, zeynəblərin həyat hekayəsini yazan Cəlil Məmmədquluzadəni baş verən hadisələr rahat yaşamağa qoymurdu. Həqiqətən də Cəlilin qəlbində vətən sevgisi nsuz idi. Hər zaman yaradıcılığında xalqın taleyini eks etdirməyə, insanların keçirdiyi psixoloji sarsıntıları, məişət problemlerini qabarıq bir şəkildə ifadə etməyə çalışıyan ziyalı dövrünün yüksək vəzifəli simalarını

söz atesine tutmağa, qələminin gücü ilə onlara təsir etməyə çalışmışdır. Ədəbi fəaliyyətə 1880-ci illərdən başlayan Cəlil Məmmədquluzadə, özünməxsus olan məktəb yaratmışdır. Bu məktəbin təməli Cəlil Məmmədquluzadənin əqidəsindən, məsləkindən yoğrulduğundan, döyüş meydanlarında möhkəm dayanaraq, sözünün gücünün nəyə qadir olduğunu sübuta yetirmişdi.

DÜZÜ-DÜZ, ƏYRİNİ-ƏYRİ DEMƏYİ ÖZÜNƏ YOL SEÇDİ

İstismar dünyasına karşı çıkış edən, ziyalıları eqli və qələmi ile mübarizəyə çağırıran Cəlil Məmmədquluzadə xalqın buxovlandığı bir cəmiyyətdən xilasını yalnız maariflənməkdə, öz hüquqlarının müdafiəcisinə çevrilməkdə görürdü. Azərbaycan ictimai mühitində böyük rol oynayan "Molla Nəsreddin" ilk sayından başlayaraq misirdir. Sözünü kəsib, gözünü ağardan insanların hədə-qorxusunu nəzər almadan, demokratiyanı boğan, mənfi hallarla cəmiyyətin inkişafına mane olan simasızları yazılarının qəhrəmanı seçərək, leksionumuzda eybəcerliyi ifşa edə bilecek tutarlı ifadələri onların ünvanına söyləirdi.

Əlbətə ki, satirik qələmdən qorxub, cild-dən-cildə düşən şəxslər "Molla Nəsrəddin"in təqnid hədəfinə çevrildi. Bu jurnalı zaman özü yetişdirmiştir. "Molla Nəsrəddin"i zəmanə özü yaratdı" – deyər Cəlil Məmmədquluzadə yazır. Molla Nəsrəddin" məcmuəsi obrazlı desək, xalq ruhundan, folklorundan bəhrələnməklə öz fikrini oxuculara çox gözəl, məharətlə çatdırmaq bacarığına malik idi. Jurnalın redaktoru, sadəcə olaraq, söz demək xatirinə qəleme sarılmamışdır. Jurnalın qarşıya qoyduğu problemlərin bədii və publisistik həllində Cəlil Məmmədquluzadənin tutduğu yol, səpdiyi toxum öz bəhrəsini verirdi. Bu baxımdan ki, bu orqan milli şüurun oyanmasında və formallaşmasında müstəsna rol oynadı. Cəmiyyət üçün fəlsəfət getirə biləcək soyuq

rə kəskin nifrət və qəzəbin ifadə olunması, hər tipin öz xarakterində canlandırılması "Molla Nəsreddin"çilərin əsas mövzularından idi.

Xalqın ziyanı sözünə, ziyanı fikrinə ehtiyacı yarandığı bir zamanda satirik qələmle onun tələbatını ödəmək əsl hüner və vətən-pərvərlik idi. Müsəlman dünyasını bürüyən geriliyi xalqın avamlığında görən Cəlil Məmmədquluzadə "Molla Nəsrəddin" jurnalının çapının nə dərəcədə əhəmiyyətə malik olduğunu dərk edirdi. O, ziyanlıları yalnız əqi-dəyə, məsləkə xidmət edib, tutduğu yolda qələmi silaha çevirərək, dövrün haqsızlıqlarını açıq-aşkar ifşa edərək, hakim qüvvəri qamçılamağa, öldürücü satira atəşinə tutmağa çağırırdı. Onların yaradıcılığının qayəsi insan ideologiyasını dəyişdirib, dövrün tələbləri səviyyəsində görmək idi. Belə ki,

nəşrini dayandırırdı. 1920-ci ilin iyun ayında Cəlil Məmmədquluzadə ailəsi ilə birlikdə Təbrizə köçmüş, 1921-ci ildə orada "Molla Nəsrəddin" in 8 nömrəsini buraxdırmağa nail olmuşdur. 1922-ci ildə vətəne qayıdan Cəlil Məmmədquluzadə jurnalın nəşrini davam etdirmişdir. Cəlil Məmmədquluzadə böyük bir amalın daşıyıcısı olduğundan, mübarizəni davam etdirərək, daha qətiyyətli addımlar atmağa başlayır. Bu nurlu şəxs 1922-ci ildən 1930-cu illərə qədər "Molla Nəsrəddin" i mübariz ərəfləndən birinə çevirmək üçün bir nəslə satirik jurnalistika sahəsində işləməyə hazırlaşdırır. Jurnal Yaxın və Orta Şərqdə, İranda və Türkiyədə ədəbi-ictimai fikrin inqilabı, demokratik hərəkatın güclənməsinə təsir göstərmişdir. "Molla Nəsrəddin" bir məktəb, bir nümunə oldu.

**"MOLLA
NƏSRƏDDİN"
RUHUNU, CƏLİL
MƏMMƏDQULUZADƏ
ƏNƏNƏLƏRİNİ
YAŞADANLAR**

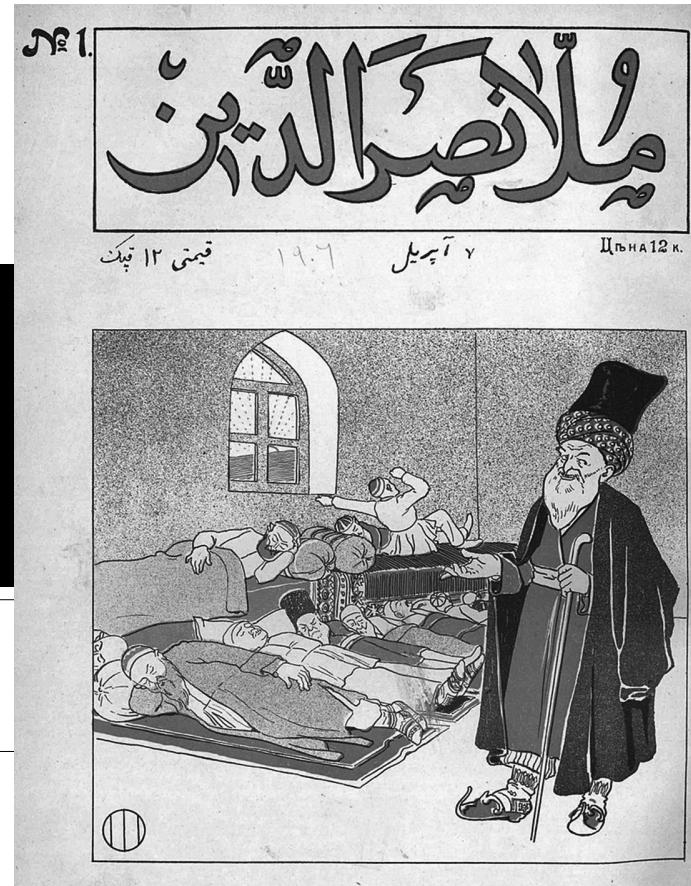
Zaman ötdükcə, satirik ruhlu insanlar da yetişməkdə davam etdi. Hər onillikdə bu məqam özünü göstərirdi. "Molla Nəsrəddin" jurnalının davamçıları yetişdi. 1952-ci ildə "Kirpi" jurnalının nəşrə başlaması zaman və dövrün tələbatı baxımından reallaşmışdır. "Kirpi" jurnalı da dövrün neqativ hallarına qarşı barışmazlıq nümayiş etdirilmişdir. Jurnalda bürokratizmə və rüşvətxorluğa qarşı mübarizə güclü idi. Bu jurnaldan sonra "Kirpi"nin davamçıları "Şeytan", "Mozalan", "Karikatura", "Dəryaz" kimi satirik ruhlu qəzet və jurnallar nəşr olunmuşdur. Büyük bir təcrübə bu qəzet və jurnalların "ruhunu" yecətməmişdir. Celil

qarşıya qoyulan məqsəd, önemli məsələ cəmiyyetdəki ziddiyətlərin yaranma səbəbini göstərmək, xalqı ictimai fəaliyətə səsbət ləndirmək, qabaqcıl ideyalar əsasında cəmiyyeti müterəqqi ideyalara qovuşdurmaq idi.

"MOLLA NƏSRƏDDİN" MƏKTƏBİ

Qısa bir zaman məsafəsində, "Molla Nəsrəddin" məşhur satirik jurnal kimi tanındı. Görkəmli qələm sahiblərinin bir-biri ilə ideya-yaradıcılıq əlaqələri genişləndi. Cəlil Məmmədquluzədənin təbliğ etdiyi demokratizm və azadlıq ideyaları jurnalda ümumxalda məhbəbbəti, beynəlxalq aləmdə isə nüfuz qazandırdı. Ziyalı gücünə malik olan, nurlu insanların əsərləri bu jurnalın səhifələrində yer alırdı. "Molla Nəsrəddin"çilər Azərbaycanda, eləcə də, Yaxın Şərqdə "Molla Nəsrəddin məktəbi" adlı qüdrətli mətbuat məktəbini yaratdılar. "Molla Nəsrəddin"dən sonra "Suri-İsrafil", "Azərbaycan", "Nəsimi-Şimal" (İran), "Cəm" (Türkiye), "Uklař", "Yəşen" (Tataristan), "Toqmaq" (Türkmenistan) və s. jurnallar çap olunaraq, beynəlxalq aləmdə mühüm rolu nüvəsərə basıldı.

Qeyd edək ki, jurnalın oxucularının da
sayı durmadan artırdı. Rusiyadan başqa,
hətta Asiya, Avropa və Amerikanın bir çox
ölkələrində abunəçiləri var idi. Günü-gün-
dən peşəkarlaşan və zamanın nəbzini tut-
mağı bacaran jurnal sərt mövqeyini və prin-
siplilığını sona qədər qoruya bildi. Bütün
əldə olunan uğurlara baxmayaraq, Cəli
Məmmədquluzadə irtica və qaragürühçula-
rin arasıkəsilməz tənqidinə sine gərməli
oldu. Çar hökuməti onu tez-tez məhkəmə
məsuliyyətinə cəlb edir, "Qeyrət" mətbəə-
sində axtarışlar aparır, "Molla Nəsrəddin" in-

muşdur. Boyuk bir tacru-
bedən behrələnən bu qəzet və jurnalılar
"Molla Nəsrəddin" ruhunu yaşatmağa, Cəlil
Məmmədquluzadə ənənəlerini yazılarında
davam etdirməye çalışmışdır.

Onu da vurğulaşağı ki, jurnalın nəşri karikatura janrinin inkişafında müstəsnə rol oynamış və əsərlərin yaranmasına təkan vermişdir. Artıq karikaturaçı rəssamlar ordu-su yaranmışdır. "Molla Nəsrəddin" jurnalının davamçısı "Kirpi" olduğu kimi, Əzim Əzizməzadə məktəbinin davamçısı da Nəcəfqulu İsmayılov olmuşdur. Əzim Əzizməzadə əməllerinə söykənən nəslin nümayəndələri, artıq bir cəmiyyət ətrafında sıx birləşmişdilər. Bu, Azərbaycan Karikaturaçı Cəmiyyətidir. Azərbaycan Karikaturaçı Cəmiyyəti bu gün Dünya Karikatura Təşkilatı Federasiyasının üzvüdür. Azərbaycan karikaturaçı rəssamlarının dünya karikaturaçılar ailəsində öz yeri olduğunu təsdiqləyir.

"Molla Nəsrəddin" jurnalının 119 yaşı tamam olur. Bu illər ərzində, Cəlil Məmmədquluzadənin yaratdığı məktəbin davamçıları yetişməkdədir. Çetin, təqiblərə məruz bir dövrə cəsarətli addımlar atıb, dövrün mənzərəsini satirik ruhla qələmə almaq nə qədər çətin olsa da "Molla Nəsrəddin" amalına sadıq qaldı. Bu gün isə Azərbaycanda azad söz, azad mətbuat var, açıq cəmiyyətdə yaşayıraq. Senzuranın olmadı bir zamanda qələm sahibləri fikir və düşüncələrini sərbəst şəkildə qələmə alırlar. Bir əsrdən artıq yol gələn jurnalın ab-havası, onun yaradıcısı Cəlil Məmmədquluzadənin ruhu müasir nəsillə bahəm yaşayır. Onun yaratdığı məktəb, ənənə yaşayır, bizləri düzlüyü və əqidəmizin quluna çevrilməyə cağıır.

Nəzakət ƏLƏDDİNQIZİ